

A SZŐLŐ- ÉS GYÜMÖLCSTERMESZTÉS FEJLESZTÉSÉNEK GAZDASÁGFÖLDRAJZI FELTÉTELEI A DUNA—TISZA KÖZE DÉLI RÉSZÉN

Írta: MOHOLI KÁROLY

Bevezetés

A mezőgazdasági termelés fejlesztésében a természeti-társadalmi, közgazdasági tényezők egyaránt fontos szerepet töltenek be. A lakosság szükségletének növekedését az iparnak, a mezőgazdasággal szemben támasztott igényét, továbbá az exportlehetőségeket figyelembe véve megállapítható, hogy a mezőgazdaság jelenlegi szerkezeti sajátosságai országos viszonylatban kisebb területektől eltekintve megfelelnek a távlati tervezés követelményeinek. A művelési ágak megoszlása, a vetésterületek növényfélésegenként való hasznosítása azonban még nem elégítik ki a népgazdasági igényeket.

A húszéves fejlesztési terv szerint a mezőgazdaság hozamát a jelenlegi termelés kb. két és félszeresére kell felemelni. Mivel nálunk a horizontális terjeszkedésre számottevő módon nincs lehetőség, azért a feladat teljesítését főként a terméshozam magasabb szintre való emelésével kívánja elérni.

Az országos terv helyi megvalósítása néhány területen csak szerkezeti változtatásokkal vezethet megfelelő eredményre. Különösen vonatkozik ez a Duna—Tisza köze homokterületeire, ahol a termelés jelenlegi szerkezete nem biztosítja a terv kedvező végrehajtását. Itt elsősorban a művelési ágak arányának megváltoztatásával, a természeti viszonyok fokozott figyelembevételével, néhány termelési ág kiemelt növelésével lehet az országos távlati terv követelményeit megvalósítani.

A terv eredményes végrehajtásához a művelési ágak szerkezeti viszonyainak vizsgálata mellett figyelembe kell venni a jelenlegi termelési eredményeket, továbbá azt, hogy a befektetés növelésével milyen arányban emelhető a termelékenység, és hogyan kell változtatni az egyes növénytermesztési ágak megoszlásán. Ezzel kapcsolatban merül fel az eddig szántóföldi művelésre használt, de gyenge eredményt biztosító homoktalajok fokozottan való felhasználása a szőlő- és gyümölcskulturák számára. Ugyanakkor lehetőség nyílik a kedvezőbb talajviszonyokkal és öntözési lehetőségekkel rendelkező, a városoktól távol fekvő területeken a zöldségtermesztés szélesebb körben való növelése. Napjainkban mindinkább általánossá válik, hogy a rendkívül munkaigényes növénytermesztési ágak a városok közelében egyre jobban összehúzódnak és mintegy természetes közgazdasági folyamatként átadják helyüket

a külterjesebb, gépi műveléssel megoldható termelési ágaknak. Ezzel ellentétben a minden ipari vonzás nélküli területek belterjessé válnak.

A Duna—Tisza köze déli részén a szerkezeti változtatások végrehajtásában különösen erős szerephez jut a területen nagy múlttal rendelkező szőlő- és gyümölcsstermesztés. Történelmi adataink szerint itt már a honfoglalás idején is voltak gyümölcsösök. Erre utal ANONYMUS feljegyzése, melyben szereplő „Körtvénytó” és „Gyümölcsényerdő” valószínűleg a Duna—Tisza középen helyezkedett el. A szőlőtermesztéssel kapcsolatos 1075-ből való első írásos emlék a Felső-Alpár környéki szőlőterületekre vonatkozik. Az alapító levél-tanúsága szerint e szőlőket I. GÉZA a garamszentbenedeki bencés apátságának adományozta [1]. A XIV. században Szabadszálláson már jelentős szőlőművelés folyt. Az 1380-ban kiadott oklevél szerint a királyi udvart innen látták el jó minőségű borral [2]. A későbbi időkben más Duna—Tisza közí városok homokterületein is létesítettek szőlőket. A török megszállás ideje alatt azonban a telepítés folyamata megszűnt, de a termesztés továbbra is fentmaradt. A korabeli feljegyzések szerint Kecskemétnek, Csongrádnak, Majsának, Halasnak, Jánoshalmának, Bajának számottevő szőlő- és gyümölcsöskertje volt.

A török uralom megszűnése után a vármegyei mezőgazdasági felmérések nagy gondot fordítottak a szőlő- és gyümölcsstermő területek összeírására. Rövidesen a termőterület kiterjedése is megnövekedett, mivel a visszatelepülő lakosság a városok környékén levő elhagyott homokterületeket birtokba véve szőlővel, gyümölcsfával telepítette be. Kecskemét területén 1691-ben már szabályozták a telepítést, mert sok szántóföldi művelésre alkalmas területre is szőlő került. Sokan az elhanyagolt szőlőket alakították szántókká és az újkiosztású homokterületekből szőlőtelepítésre tartottak igényt. 1694-ben Kecskemét tanácsa rendeletileg hívta fel a lakosság figyelmét a szőlők megfelelő művelésére és megtiltotta azok kivágását, majd a XVIII. században új szőlők és gyümölcsösök létesítését szorgalmazta. Szeged városhoz tartozó homokterületeken a szőlőtelepítések 1713-ban kezdődtek meg. Ekkor a város az eddig használatlan területeket díjtalanul juttatta a telepítők számára.

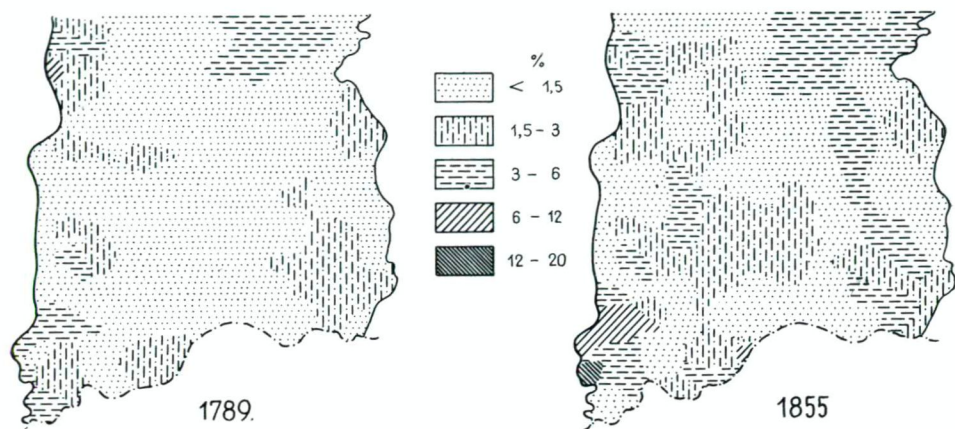
A Duna—Tisza közén a szőlő mellett a gyümölcsstermesztés is jelentős volt. Ismeretes, hogy a XVIII. század elején a belga királyi udvar gyümölcsöskertjébe a csemetéket Kecskemétről szerezték be. GRASSALKOVICH Gödöllőn létesített híres kertjébe ugyancsak innen vásárolt csemetéket.

A XVIII. században a termelési mód megváltozásával a szőlők és gyümölcsösök új szerepet tölthettek be a homokterületek hasznosításában. A korábban elhagyott területekre nagy számban visszatelepülők jelentős része állattenyésztéssel foglalkozott. Annak ellenére, hogy a fő telephelyeiket laposok közelében létesítették — ahol kellő mennyiségű víz és állandóbb jellegű legelő volt —, mégis a homokterületek rendszeres tiprásával feltörték az őgyeperet és a szabadabbá vált homok a szelek hatására mozgásba jött. A homok mozgásához hozzájárult még a török idők alatt végrehajtott nagyarányú erdőirtás, továbbá a szántóterületek egyre nagyobb mértékű növekedése is. A szabadjára került homok most már elpusztítását fenyegette a kultúrtájat. Erről tanúskodnak az országgyűlés jegyzőkönyvei, melyek szerint 1791-ben Pest megyében már 21 négyszögmérföld területet takart be a mozgó homok. Hasonló jelentések tanúskodnak Kecskemét határának pusztulásáról is. Az 1792-es felmérés szerint a város 12 mérföldes határából 2 mérföld volt homokkal borítva. 1813-ban már a határ fele vált használhatatlan futóhomokká. Különösen nagyarányú pusztulás mutatkozott Kecskemétől délnyugatra Ágasegyháza—Orgovány által bezárt háromszög területén, továbbá Soltvadkert—Kiskunhalas—Jánosháza határában egészen Bajáig.

A mind nagyobb területen mozgóvá vált homok megkötésére országos tervek is készültek, de ezekből csak kevés valósult meg. Ezért a Duna—Tisza köze nagy határu városai önálló tervekkel és szabályrendeletekkel próbálták a homokveszedelem ellen eredményesen fellépni. Megkezdődött a homokterületek fásítása, a szélesebb körű szőlő- és gyümölcsstelepités, majd tiltó rendeletekkel akadályozták újabb területek szántóföldi művelésre való felhasználását. Ennek eredményeként a XIX. század elején egyre jobban terjedtek a szőlők. A parasztságnak azonban igen nagy küzdelmet kellett kifejtenie a homok megkötésére, a szőlők telepítésére. Annak ellenére, hogy csaknem minden város, nagyobb község foglalkozott a homokmozgás megszüntetésével, mivel nem volt egységes átfogó terv, a megkötött homokok elszigeteltek maradtak, és ugyanakkor nagy területeken tovább pusztult a táj. Kecskemét város tanácsa sokoldalú támogatással segítette a parasztság szivós munkáját. Már a XVII. század utolsó évtizedében megkezdtek a várostól délnyugatra fekvő Ballószög erdősisítését, majd 1825-ben a határ homokterületeit szakaszokra tagolva további nagyarányú erdősisítéshez fogtak. Ugyanakkor felismerve a szőlők és gyümölcsösök szerepét a homok megkötésében, kedvezményesen juttatott parcellák biztosításával elősegítették a telepítést.

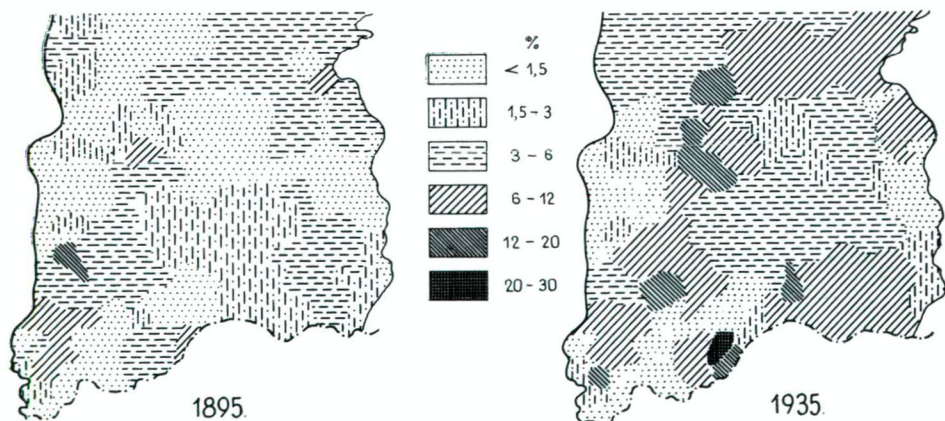
Kecskeméthez hasonlóan Kiskunhalas, Kiskunmajsza, Szabadszállás, Izsák, Kiskőrös,

Jánoshalma, Csongrád, Szeged stb. határában kibontakozott szőlőtelepítés mind kedvezőbb eredményeket ért el és hatása távolabbi területeken is érvényesült. Ennek következtében a szőlő- és gyümölcsstelepítés a XVIII. század végére már az egész Duna—Tisza közén elterjedt. Kiterjedése azonban csekély volt, az összterületnek alig 1—3‰-át vette igénybe. Még a tipikus homokterületeken sem haladta meg a mezőgazdasági terület 3—4‰-át. Csupán néhány köz-ség határában ért el 5—6‰-os arányt.

1. ábra
A szőlők aránya a mezőgazdaságilag művelt terület ‰-ban

A XIX. században a szőlőtelepítés tovább fejlődött, de igazán nagy lendületet csak a filoxera kötött talajon való pusztítása után ért el. Az 1880-as években felismerték, hogy a 85‰-nál magasabb kvarctartalmú talajok a filoxerával szemben immunisak. Erre a homokterületek újabb parcellázásával mind nagyobb területet vontak be a szőlőművelés számára. Ebben az időben alakultak ki a jellegzetes homoki bortermelő helyek. Különösen nagyarányú fejlődés következett be Kecskemét határában, ahol 1880—1913 között csaknem 8 ezer kh szőlőt telepítettek. Hasonlóképpen jelentős szőlők létesültek Izsák, Kiskőrös, Soltvadkert, Kiskunhalas, Jánoshalma, Bácsalmás, Hajós, Nemesnáduddvar, Kelebia, Pusztamérges, Szatymaz határában. Sok kisparcellából álló, de lényegében összefüggő szőlőtelepítés jött létre Kiskunfélegyháza és Csongrád környékén. Megnövekedett Alpár szőlőtelepítése is. Kecskeméttől északra Nagykovács és Cegléd váltak a szőlőművelés központjaivá.

2. ábra
A szőlők aránya a mezőgazdaságilag művelt terület ‰-ban a homoki szőlőtermesztés fellendülés után

A szőlőtelepítésre kedvező talajú homokokon, főleg Kecskemét határában nagyobb tőkés gazdaságok is létesültek. A széles körű telepítések eredményeképpen rövidesen a Duna—Tisza köze vált az ország legfontosabb szőlőtermő területévé. Az 1910. évi mezőgazdasági adatfelvétel szerint az országos szőlőállomány csaknem 90%-a homokterületen volt. Néhány jellegzetes szőlőtermelő község határában elérte a mezőgazdaságilag művelt terület 10—12%-át. Az I. világháború utáni gazdasági helyzet már nem kedvezett a szőlőtelepítésnek. Különösen elmaradt a borszőlők továbbfejlesztése. A gazdasági válság idején az alacsony árak még a termelési költségek fedezését sem biztosították.

A borszőlők XIX. század végi nagyarányú növekedése mellett jelentőségre emelkedett a csemegeszőlő-termesztés is. A nagyszerű magyar nemesítők sok száz új szőlőfajta előállításával világviszonylatban elismerést szereztek. A csemegeszőlő azonban nem vált általánosan használt gyümölcsé, így telepítési aránya messze lemaradt a borszőlők mellett.

A homokterületek hasznosításával a szőlő mellett hosszú ideig csak másodrendű szerepet töltött be a *gyümölcsfa*. A gyümölcsfák nagy részét csak köztesnek ültették a szőlők közé. Még a távolsági szállítást biztosító vasútvonalak kiépítése után sem létesültek nagyobb üzemi gyümölcsösök. Az elmaradáshoz hozzájárult az is, hogy a gyümölcsök ipari feldolgozása területünkön csak 1901-ben kezdődött meg. Ekkor létesült az *Első Kecskeméti Konzervgyár*, melyet 20 év múlva követett a *Platter-féle gyár*.

A XIX. századtól kezdve erősebben kibontakozó szőlő- és gyümölcsstelepítések fontos szerepet töltöttek be a homok megkötésében, de a homok célszerű hasznosítását még korántsem oldották meg. A parasztság kitartó munkája, nagy szorgalma és akarateroje a Duna—Tisza köze déli része mintegy 900 ezer kh homokterületéből csak kb. 120 ezer holdat tudott a szőlő és gyümölcs számára meghódítani. A feudálkapitalista viszonyok között a telepítés — az állami támogatás hiányában, az egyéni termelők minden igyekezete mellett is —, csak kevés helyen járt eredménnyel. Éppen ezért területünkön még ma is sok az olyan homok, ahol alacsony színvonalú mezőgazdasági termelés folyik. Kecskemét—Kiskunfélegyháza—Kiskunhalas—Kiskőrös által határolt, továbbá a Szatymaz—Forráskút—Pusztamérges vonalától délre az országhatárig húzódó területen kb. 280—320 ezer kh olyan terület van, melynek magasabbrendű hasznosításában a szőlő- és gyümölcsstermesztésé lenne a fő szerep. A nagyszerű éghajlati adottságok mellett, ezen a területen a korszerű telepítési elvek végrehajtásával, magas színvonalú termesztési eljárásokkal olyan kultúrát lehetne kialakítani, amely világ-színvonalon is biztosítaná területünk gyors és állandó fejlődését.

A mezőgazdasági termelés általános helyzete a Duna—Tisza köze déli részén

A Duna—Tisza köze déli része a lakosság foglalkoztatottságát tekintve mezőgazdasági jellegű. Bács-Kiskun megye összlakosságának 65%-a, míg a szegedi járás 69%-a mezőgazdasági főfoglalkozású. A lakosság településviszonyait a tanyák általános elterjedése jellemzi. Magas arányukkal kitűnnek a jellegzetes homokterületek (kecskeméti, kiskunfélegyházi, kiskőrösi járások, valamint a szegedi járás nyugati fele). A mezőgazdaság szocialista átszervezése folytán a tanyai települések, — az egységes termelészövetkezeti üzemek, illetőleg új mezőgazdasági települések kialakításával — fokozatosan megszűnnek.

A területen a már korábban kialakult állami és erdőgazdaságok mellett a szocialista termelés fő bázisát a termelészövetkezetek képezik. Az összes mezőgazdasági terület 94%-án szocialista nagyüzemi termelés folyik. A sajátos termelési viszonyokból adódóan azonban a homokterületek jellegzetes szőlő- és gyümölcsstermesztő körzeteiben még az alacsonyabb szövetkezeti formák jellemzőek. A további átszervezés elsősorban a nagyobb termelészövetkezeti üzemek kiépítését foglalja magában. Ennek során, — a kisebb termelészövetkezetek egyesítésével —, olyan kedvező birtoknagyságok kiépítése van folyamatban, amelyen a nagyüzemi termelési eljárások a legeredményesebben alkalmazhatók.

A mezőgazdasági termelés általános jellemzéséhez hozzátartozik a műve-

lési ágak megoszlásának tanulmányozása. Mint a fejlesztés kiinduló pontja a jelenlegi helyzetet rögzíti, és támpontot ad a változtatások végrehajtásához.

A művelési ágak megoszlása elsősorban a talajviszonyokkal kapcsolatos, mert az éghajlati tényezők kisebb területre kiterjedő mikroklímatis hatásoktól eltekintve nagyobb különbséget nem mutatnak. A változatos talajviszonyok azonban a mezőgazdasági termelést sokrétűvé teszik. Több területen közgazdasági tényezők is hatnak, melyek egy-egy körzet sajátos termelési profilját meghatározzák. A művelési ágak megoszlását az alábbi táblázat foglalja össze:

	Terület 1000 kh-ban	%
Szántó	935,2	53,2
Rét	111,2	6,3
Legelő	214,5	12,1
Kert	33,8	2,0
Szőlő	116,0	6,5
Erdő	190,9	11,0
Nádas	8,5	0,5
Fanet	146,9	8,4
Összesen;	1756,8	100,0

A szántóföldi termelés a Duna–Tisza köze déli része 53,2⁰/o-át foglalja el. Ez kb. 7⁰/o-kal alacsonyabb az országos átlagnál. A 935 ezer kh szántóterületből 396 ezer kh, nagyobb részben gyenge minőségű homok. Ennek következtében a szántóföldi növénytermesztés a mezőgazdaság összhozamában csak 1/3 részt nyújt. Az összterület 8,5⁰/o-át elfoglaló szőlő és kert csaknem ugyanannyi értékkel szerepel. A nagyobb terméshozamot biztosító szántók a Duna és a Tisza mellékén, a bácskai lösztablán és a Duna–Tisza köze délkeleti részén vannak. Ide összpontosul a búza- és a kukoricatermesztés nagy része, továbbá az ipari növények fele. Mivel a szántóföldi növénytermesztés 42⁰/o-a alacsony hozamú talajokon folyik, itt a legindokoltabb a szőlő- és gyümölcsstermesztés szélesebb körben való bevezetése.

Az összterület 18,4⁰/o-át elfoglaló rét- és legelőterület nagy része gyenge minőségű. A rétek alig egynegyede, míg a legelőknek csak egyhatoda hoz megfelelő termést. Ennek következménye, hogy a rétek és legelők csak elenyésző mértékben biztosítják az egyébként országos viszonylatban legalacsonyabb állatsűrűségű homokterület takarmányellátását.

A 11⁰/o-os erdőszűrség az országos átlag alatt van. Az erdőnek nyilvánított területek fával való borítottsági foka 65–70⁰/o-os. Gyakoriak a bokros, bozótos területek.

A viszonylag nagy kiterjedésű földadó alá nem eső területek, több mint a felét települések foglalják el, míg a fentmaradó rész mozgó homok, amely egyelőre mezőgazdaságilag nem hasznosítható nagyobb szintkülönbségű bucskából áll.

A Duna–Tisza köze déli része mezőgazdasági hasznosításában a legnagyobb jövedelmet a szőlő biztosítja, amely a növénytermesztési érték kb. egyharmadát, míg az összes mezőgazdasági termelési érték 22⁰/o-át szolgáltatja.

Különösen nagy szerepet tölt be a homokterületeken, ahol a homoki szántók kat. holdankénti 2500 forintos átlagával szemben 10–12 ezer forintot jövedelmez.

3. ábra

8–10 m-es szintkülönbségű homokbuckák Ágasegyháza határában

4. ábra

3–4 m szintkülönbségű buckák Izsák határában

A gyümölcsstermesztés egész hozama a szőlő alatt marad. Ez összefüggésben áll azzal is, hogy az üzemi jellegű gyümölcsösök az összterület csupán 9,6%-át adják, sok az elaprózott kis tábla, továbbá a fák nagyobb része szőlővel párhuzamosan terem. Az újabban létesített nagyüzemi táblák, főként az egységes őszibarcktelepítések már jelentős mértékben emelték a terület gyümölcsstermesztésének jövedelmezőségét.

A speciális zöldségstermesztésnek egyes körzetekben nagyszerű hagyományai vannak. Különösen híres a Kecskemét környéki paradicsom-, uborka- és salátatermesztés. Szeged környékén a fűszerpaprika mellett a vegyes zöldség, míg a kalocsai járásban ugyancsak a fűszerpaprika tölt be fontos szerepet. A Duna-menti községek zöldségstermesztésükkel tűnnek ki.

A homoki szőlő- és gyümölcsstermesztés jelenlegi helyzete

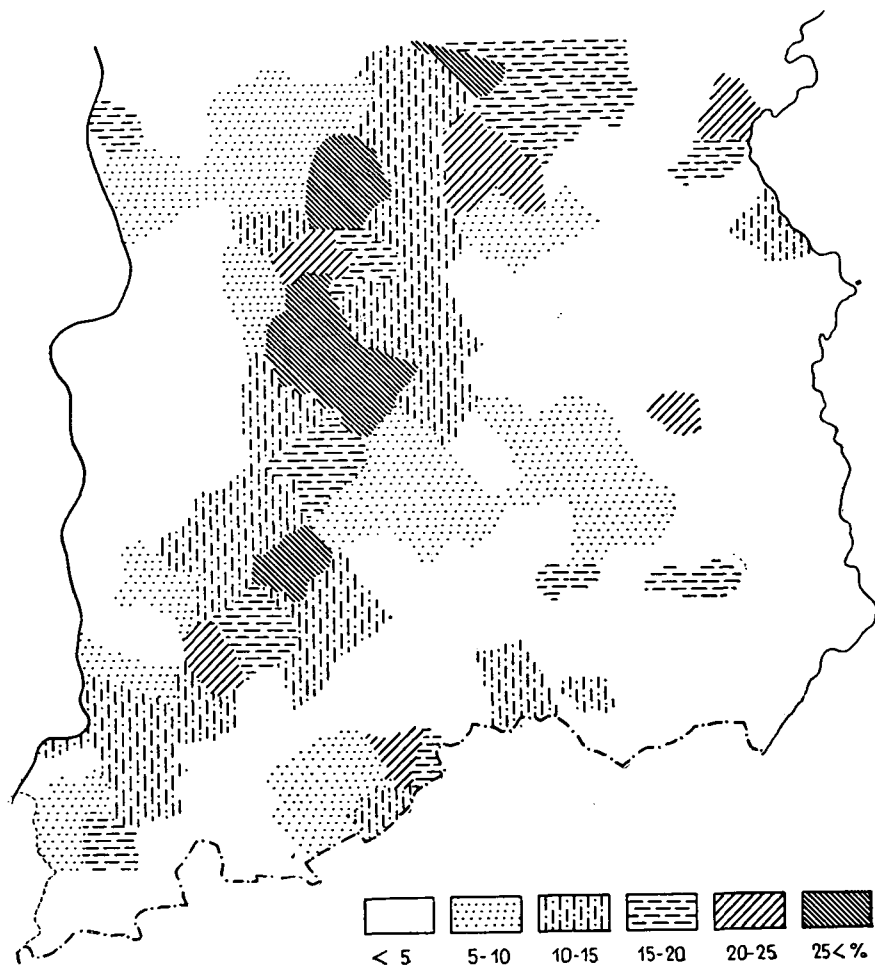
A Duna—Tisza köze szőlő- és gyümölcsstermesztése országos viszonylatban jelentős szerepet tölt be. Bács-Kiskun megyében és Csongrád megye Tiszán. inneni területén van az ország szőlőállományának 33%-a. Az alföldi borvidék kerekén 60%-a ide összpontosul. Különösen nagy jelentőségű az innen kikerülő árubor, amely csaknem megközelíti az országos termelés felét (47%). Ide összpontosul az ország gyümölcsfaállományának 15%-a. Néhány gyümölcsfajtrából különösen erős a homoki termesztés. Az országos kajszifaállomány fele, az őszibarack 47%-a van a Duna—Tisza köze déli részén.

Annak ellenére, hogy a homokterületek hasznosításával kapcsolatban a telepítések helyének meghatározásában bizonyos tervszerűsége törekedtek, mégis a szőlő- és gyümölcsstelepek kialakulása spontán módon a legtöbb esetben rendezetlenül történt. Ennélfogva a terület legnagyobb részén kicsiny szőlőparcellák létesültek különböző sor- és tőtávolságokkal, köztes gyümölcsstermesztéssel. Ezek a régi telepítésű szőlők és gyümölcsösök nagyobb részben a mai művelési követelményeknek már nem felelnek meg, állaguk sem kielégítő. A kiöregedés foka igen magas. A Duna—Tisza köze déli részén az összes szőlőterület kb. 40%-a annyira kiöregedett, hogy annak hosszabb ideig való üzembentartása már nem mutatkozik gazdaságosnak. A szőlők fele 40 éven felüli, míg negyede 20—40 év közötti. Mintegy 22—23%-a jó állagú, 32—35%-a elfogadható, a többi nagyon hiányos, erősen legyengült és helyrehozatala megközelíti az új szőlők telepítési költségét. Jellemző az is, hogy a szőlők kb. 85%-ban keskeny sortávolságúak és így csak kézi művelésre alkalmasak. A felújítás keretében a régi művelésű kisüzemi parcellákat olyan ütemben ajánlatos felváltani a nagyüzemi termelésnek, hogy alkalom nyíljon újabb homokterületek bevonására is. Ennek megfelelően a régi szőlőket, még a terméscsökkenés esetében is helyes fenntartani mindaddig, míg a felújítás üteme meg nem haladja az elöregedés fokát.

Az összes szőlőterületek fele fehérbor szőlő, 48,2%-a vörösbor szőlő, 0,2%-a direkttermő és csak 1,6%-a csemegeaszőlő. A legfőbb szőlőfajta a *Kadarka* és a *Kövidinka*. Az egyéb jó minőségű bort szolgáltató fajták, mint az *Ezerjő*, *Furmint*, *Olasz rizling* aránya kb. 8—9%-ot ér el. Az új szőlőtelepítések során indokoltnak látszik a minőségi fehérbort szolgáltató szőlők mellett, a vörösbor termő fajták kisebb mértékű növelése.

Területünkön és országos viszonylatban is csekély a speciális csemegeaszőlők termesztése. Annak ellenére, hogy hazánkban számos olyan fajtát nemesítettek,

amely világviszonylatban is fontos szerepet tölt be, nálunk mégsem terjedtek el kellő mértékben. A hazai csemegezőlő fogyasztás a múltban csekély volt. Egyeséges nagyüzemi termesztést az export számára egyáltalában nem szerveztek. Ennek következtében a borkészítésre és étkezésre egyaránt alkalmas fajták terjedtek el. Ezek azonban a mai exportigényeknek már nem felelnek meg. Ízre

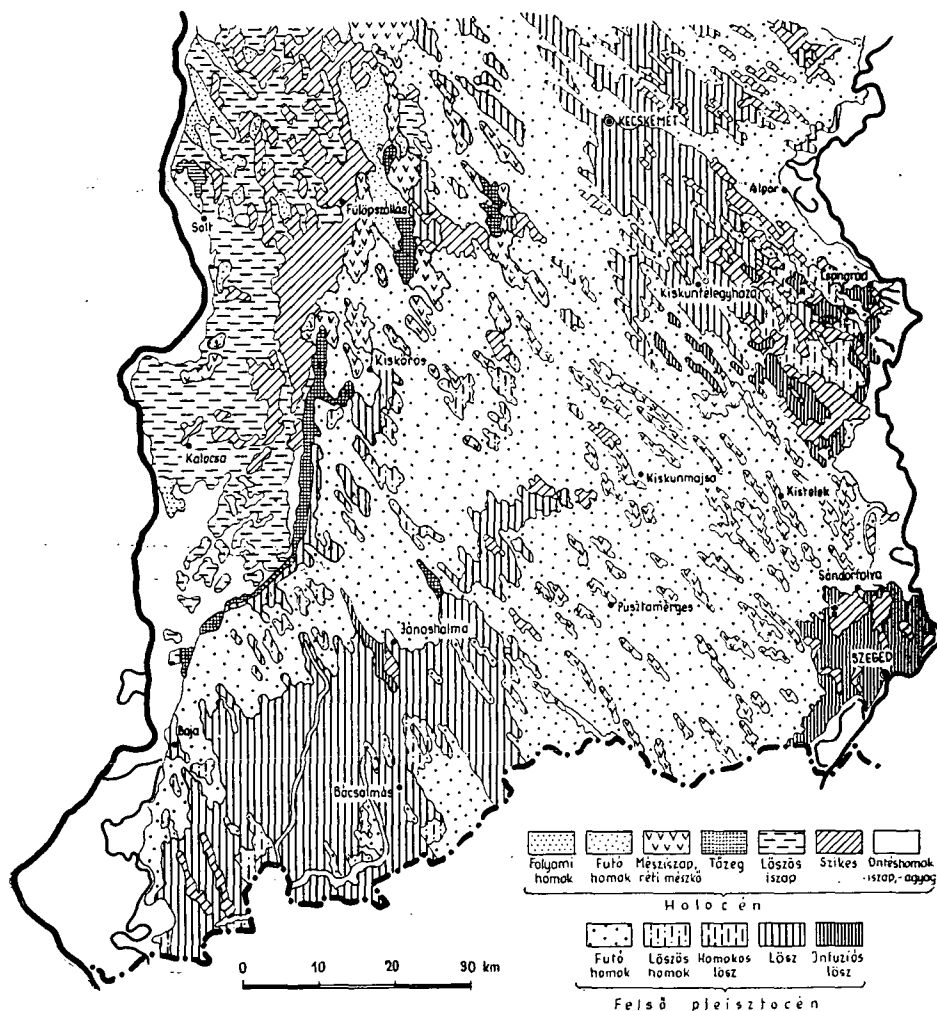
5. ábra

A szőlők aránya a mezőgazdaságilag művelt terület %-ban 1960-ban

ugyan kiválóak, de általában kisebb szeműek a külföldön elterjedt fajtákkal szemben, és főként a szállítást kevésbé bírják. Nem minden esetben felelnek meg a színbeli követelményeknek sem és ennek következménye, hogy a magyar szőlők értékesülése a nyugati piacokon más országokhoz viszonyítva igen alacsony. Exportunkban ma a kettős hasznosítású szőlők megelőzik a csemegefajtákat. Az export számára számba jöhető fajták közül legjelentősebb az *Izsáki-sárfehér*, a *Chasselas*, és az *Othello*. Hibának tekinthető, hogy kevés

korán érő csemeszőlő fajtánk van. Ezért az augusztusi és szeptember eleji szállításban rejlő kedvező árszintet nem tudjuk kellőképpen kihasználni. Az új telepítéseknél erre a tényezőre is gondot kell fordítani. Az érési időt korai fajtákkal kiszélesítve különösen kedvező árszintet lehetne elérni. Csak kisebb mértékben indokolt az idény utáni szállítás növelése, mert ez csak valamivel jobb árat biztosít az átlagnál.

A gyümölcsfaállomány sem mutat kedvező képet. A terület legnagyobb részére a szőlővel vegyes ún. kétszintes termesztés jellemző. Az 1959-es összeírás szerint a terület gyümölcsfa-állományának csak 9,6%-a volt zárt üzemi formában. A legnagyobb részben köztesként termelt gyümölcsfákat főleg az ötvenes évek elején elhanyagolták, a gépesítésre pedig a köztes telepítésből

6. ábra

A Duna—Tisza köze déli része talajviszonyai

adódóan nem volt lehetőség. Így a terület jelentős részén a legelősebb növényvédelmi eljárások is hiányoztak.

A gyümölcsösökre a sokfajtajúság jellemző. Ez a betakarítás szempontjából ugyan kedvező, de a nagyobb tömegű árugyümölcs biztosítását illetően kevésbé megfelelő. Legnagyobb számban a szilva (22%), alma (20%), őszibarack (17%), meggy (16%), kajsz (13%) szerepelnek. A viszonylag nagy gyümölcsfaállomány nagyon eltérő értékű. Általában csekély az árugyümölcsöt biztosító fák száma. A sok kevésbé értékes gyümölcsöt szolgáltató fák termései nem kerülnek forgalomba, csupán a házi felhasználást illetően, vagy mint cefre nyersanyag jönnek számításba.

A szőlő- és gyümölcsstermesztés fejlesztésének természeti adottságai

A szőlő- és gyümölcsstermesztés számára elsősorban a homokterületek jöhetnek számításba. Itt a talajadottságok mellett főként az éghajlati tényezőket kell figyelembe venni.

Különösen jellemző a magas napfénytartam (évi 200 óránál több) és hőösszeg (3200 °C felett). A hosszú természeti időszakban 77 napon át 20 °C feletti középhőmérséklet, továbbá a tartós meleg ősz külön előnyt jelent a szőlő és gyümölcs érlelésére. A világos színű homoktalajokon erősen érvényesül a napfény-visszaverődés, amely főként az alacsony törzsű gyümölcsfák és a szőlő számára hat kedvezően. Károsan hatnak a késő tavaszi és kora őszi fagyok, valamint a rendkívül erős téli kilengések, a -20 °C-on aluli hőmérsékletek. Az ilyen erős lehűlések rendszerint januárban, februárban érvényesülnek. A hótakaró feletti rendkívül erős kisugárzás következtében előálló lehűlés legerősebben az alacsony törzsű gyümölcsösökben érvényesül. A hótakaró felett kialakuló erős fagyok elpusztítják a rügyeket és kihatnak a fiatal hajtásokra is. A rendkívül erős hidegek nem minden évben következnek be, de 3—5 évenként főként a kajszira és az őszibarckra hatnak károsan.

A csapadék évi átlaga 560—586 mm között változik. Az évi megoszlása egyenetlen, de a viszonylagos nyári szárazság a szőlő- és gyümölcsstermesztésre kevésbé károsan hat, mint a szántóföldi növényekre. Ez kapcsolatos a talajvíz kedvező magas szintjével. A talajvíz legmagasabban az északnyugat—délkelet irányú homokvonulatok között van. Érdemes azonban megemlíteni, hogy a löszvonulatok alatt legtöbb esetben kevesebb a víz, mint a lösz nélküli felszín alatt. A terület legnagyobb részén érvényesül a talajvízszint-ingadozás, de a mélyebbre hatoló gyökérzetű szőlők és gyümölcsfák termesztésére ez erősebb hatást nem gyakorol [3].

A fenti természeti adottságok figyelembevétele mellett a szőlő- és gyümölcsstermesztés biztosítja a legkedvezőbb feltételeket a homok hasznosításához. A Duna—Tisza köze déli részén kb. 200 ezer kh olyan homokterület van, amelynek kvarctartalma 85%-os, tehát a filoxerával szemben immunis, így az európai szőlőfajta termesztésére nagyon alkalmas. A legkedvezőbb feltételek ott vannak, ahol a lepelhomok vastagsága nem haladja meg a másfél métert és alatta a Duna—Tisza közére jellemző löszszint található. A telepítésre számba jöhet még olyan terület is, ahol a holocén futóhomok alatt a felső löszszint hiányzik, de a homokszemcsék elég finomak. Eltakart humuszréteg különösen kedvező feltételeket teremthet.

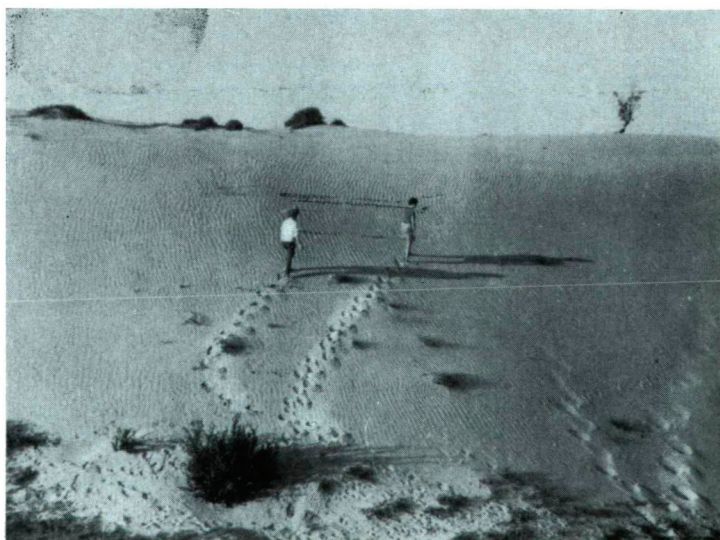
Ahol a holocén futóhomok nagyobb vastagságot ér el, a buckák 10—12 méter magasságot is meghaladnak, ott a gyümölcsstermesztés helyett erdőszítéssel lehet a homok mozgását megszüntetni. Az újabb telepítések létesítésére előnyösnek mutatkoznak azok a sík, vagy gyengén hullámos területek, ahol eddig nem folyt mezőgazdasági termelés. Ezzel bővíthető a homokterületek hasznosítása és lehetővé válik az előregedett szőlők kivágásából származó termés-

kiesés pótlása. A nagyobb táblák kialakításánál szükségessé válik a buckák elrónázása. A hullámos térszínen létesítendő táblák lejtése azonban a szőlő esetében 3–4⁰/₀-ot, a gyümölcsösnél a 8⁰/₀-ot ne haladja meg.

7. ábra

Elrónázással telepítésre számbajöhető homokterület Izsák környékén

8. ábra

Erősen mozgó homokfelszín Pirtó határában, telepítésre nem alkalmas

A nagyüzemi szőlő- és gyümölcsstermesztésre való áttérés lehetőségei

Az új szőlők és gyümölcsösök létesítése során felmerül a meglévő ültetvények fenntartásának, további üzemeltetésének sorsa. A szőlő- és gyümölcs-telepek nagy része kisüzemi művelésre létesült. A jó állagú és az 5—10%-os hiányokat mutató szőlők fenntartása feltétlenül indokolt. Mivel a szőlőültetvények általában a községek határának egy-egy részét foglalják el, így lehetőség nyílt az egységes szövetkezeti ültetvények kialakítására. A tagosításkor gondot fordítottak arra, hogy a termelőszövetkezetek területébe jutó szőlőültetvények gazdái azonos szövetkezethez tartozzanak [4]. A szőlők területrendezésekor ugyanis az állami szervek arra törekedtek, hogy jelenleg csak az eszmei tagosítást valósítsák meg. Ezzel az ültetvény ugyan a szövetkezet használatába került, de művelését továbbra is a termelőszövetkezeti tag és családja végzi. A kisüzemi termelésre telepített szőlők kezelésének legjobb gyakorlataként ma a családi művelés mutatkozik. Ahol azonban a táblás művelés feltételei kisebb átalakításokkal biztosíthatók, ott a távlati fejlesztési tervekkel párhuzamosan ezek megoldása is számba jöhet.

A távlati fejlesztési terv részletes kidolgozásában kell meghatározni a nagyüzemi termesztésre kialakítandó táblák körvonalát, továbbá — az új telepítések és termőrefordulások arányában — a régi ültetvények kivágásának ütemét. A távlati tervezés során a nagyüzemi szőlőkultúrák létrehozásában akadályt jelentenek a meglévő tanyatelepülések. Amíg kellő kiterjedésű egyéb terület áll rendelkezésre, a tanyák még fenntarthatók, de ezek megszűnése után mesterséges felszámolásuk is indokoltá válik. Akadályt jelentenek a tanyák közelében elhelyezkedő néhány száz négyszögöl kiterjedésű háztáji parcellák is, melyek általában jó állapotúak. Ezek megszüntetésére akkor kerülhet sor, ha a nagyüzemi termelés már lényegesen túlhaladta a jelenlegi eredményeket. Ezzel kapcsolatban merül fel a háztáji szőlők rendezésének kérdése is. Helyesen oldották meg a rendezést ott, ahol a szőlőket a tanyák körül biztosították, vagy a távolabb fekvő elszórt parcellákat adták át háztáji művelésre. Ahol ez nem volt lehetséges, ott az egységesen családi alapon művelt szőlőterületből, az eszmeileg kiadott háztáji terület mutatkozott eredményesnek. Ezáltal lehetőség nyílt az egyszinten való művelésre és a termelőszövetkezeti tag az egész terület terméséből a reá jutó háztáji területének megfelelő részesedést kapott.

Különösen nagy problémát jelent a nem hivatásszerűen szőlőműveléssel foglalkozók szőlőinek továbbfejlesztése. Területünkön kb. 35 ezer kh 1 kh-nál kisebb kiterjedésű olyan parcellák vannak, melyek üzemi munkások, közalkalmazottak és nyugdíjasok tulajdonát képezik. Mivel ezek nem táblásíthatók, állaguk megőrzése céljából a legtöbb esetben az eredeti tulajdonosok kezelésében maradtak. Népgazdaságilag fontos, hogy e területek se pusztuljanak idő előtt el és termelésükkel hozzájáruljanak az áruellátáshoz. Ahol a szövetkezeti táblásítás során ilyen kisebb parcellák akadályt jelentettek, ott megfelelő csereingatlanokkal biztosították a kártalanítást.

A szőlő- és gyümölcsstelepítés közgazdasági és üzemi sajátosságai

A homoki szőlő- és gyümölcsstermesztés fejlesztését, illetőleg a felújítás ütemének fokozását számos közgazdasági tényező is alátámasztja. A homokon nemcsak a szőlő telepítési költségek alacsonyabbak (40—45%-kal), mint a hegy-

vidéken, hanem az évi rendszeres termelési kiadások is jóval kisebbek [5]. Ez a költségkülönbség kb. 40%-os előnyt jelent a homokterületek javára. A további kedvező feltételeket a kb. 10–15%-kal magasabb terméseredmények nyújtják. A szőlőkhöz hasonlóan a gyümölcsfák telepítésében és rendszeres évi munkáiban is hasonló előnyök mutatkoznak. Ehhez járul még a gyorsabb fejlődés és a kedvezőbb termőrefordulás.

A szőlő- és gyümölcs kultúra magas termelési értéket biztosít, ezért a gyengébb minőségű homokterületek gazdaságos hasznosításának csaknem kizárólagos módja. Mindkét ág erősen munkaigényes és viszonylag sűrű népesség eltarására alkalmas. Termesztésüknek jelentős történelmi hagyományai is vannak és elég nagyszámú gyakorlattal rendelkező munkáskéz áll rendelkezésre.

A nagyüzemi termesztésre való áttérésnek egyetlen gazdaságos módja az új telepítések létesítése. Csak itt érvényesülhetnek maradéktalanul a gépi művelés előnyei. A rekonstrukciós munkálatok során létesítendő új telepítésekben már teljesen elkülönül a szőlő és a gyümölcsfa. A kialakítandó táblák kiterjedését elsősorban az határozza meg, hogy melyik az a terület nagyság, amelyen a gépesítés a legkedvezőbb hatásfokkal alkalmazható. Jelenleg a termelőszövetkezetekben a legalább 150 kat. holdas, míg az állami gazdaságokban az 500 kh minimális üzemnagyság létesítése mutatkozik indokoltnak. Ez a szocialista szektor továbbfejlesztése folyamán még nőni fog, de már a jelenlegi kiterjedéssel mellett is, a termelési értéket figyelembe véve egy-egy gazdaság legjelentősebb ágává válik. A terület nagyság felső határát a munkaerővel való ellátottság, általában a teljesítőképesség szabja meg. Mivel úgy a szőlő, mint a gyümölcsfa trágyaigényes, ezért a műtrágyák alkalmazása mellett számításba kell venni a szerves trágákkal való ellátás lehetőségét is.

A szőlő- és gyümölcs termesztés különválasztása nem minden esetben jelent lényeges területi elhatárolást. A kedvező talaj és éghajlati adottságok mellett lehetőség nyílik arra is, hogy ugyanazon gazdaságban egymás mellett létesítsenek szőlőket, gyümölcsösöket.

Az új üzemek a II. ötéves terv folyamán főként ott létesültek, ahol eddig nem volt szőlő, így a gyengébb minőségű szántókon, a kevés takarmányt biztosító legelőkön, továbbá olyan területeken, melyek eddig mezőgazdasági művelésre még nem voltak bevonva, de a kisebb buckák elegyengetésével jó termőterület kialakítására nyílt alkalom. A következő ötéves terv elején még főként ez a folyamat játszódik le, majd pedig az öreg szőlők felváltásával a telepítés visszakerül a régi szőlőtermő területekre. Ezáltal lehetőség nyílik, hogy a nagyüzemi termelésre való áttérés terméscsökkenés nélkül oldódjék meg és újabb területek is bevonhatók a mezőgazdasági kultúrába. Az általános felújítással nyert szőlők termőre válásával pedig a terméseredmények ugrásszerű növekedése várható.

A szőlőtelepítésnél a táblák nagyságát, elsősorban azok hosszát a művelési mód határozza meg. A huzalos támrendszerű művelésnél a keresztirányú mozgás lehetősége korlátozott, ezért a 120–130 méteres sorhosszúság kialakítása mutatkozik megfelelőnek. A táblák szélességét a domborzati viszonyok és a szélről való védettség szabják meg.

A rekonstrukciós munkálatok és új telepítések szoros kapcsolatban vannak a jelenlegi szőlők területi elhelyezkedésével és állagával. Területünk szőlőinek állagát az alábbi táblázat foglalja össze:

Jó állagú szőlő	28 000 kh	24,1%
5–10%-os tökehiányú szőlő	20 000 kh	17,2
10% feletti tökehiányos szőlő	17 000 kh	14,7
Kiöregedett szőlő	34 000 kh	29,3
Még nem termő szőlő	17 000 kh	14,7
	<hr/>	
	116 000 kh	100,0%

A további fejlesztést, főleg a nagyüzemi termesztésre való áttérést erősen befolyásolja a jelenlegi művelési mód. A szőlőterületek művelési mód szerinti megoszlása a következő:

Gyalog művelésű szőlő	81 000 kh	69,9%
Karós szőlő	23 200 kh	20,0
Huzaltámaszú szőlő	11 800 kh	10,1
	<hr/>	
	116 000 kh	100,0%

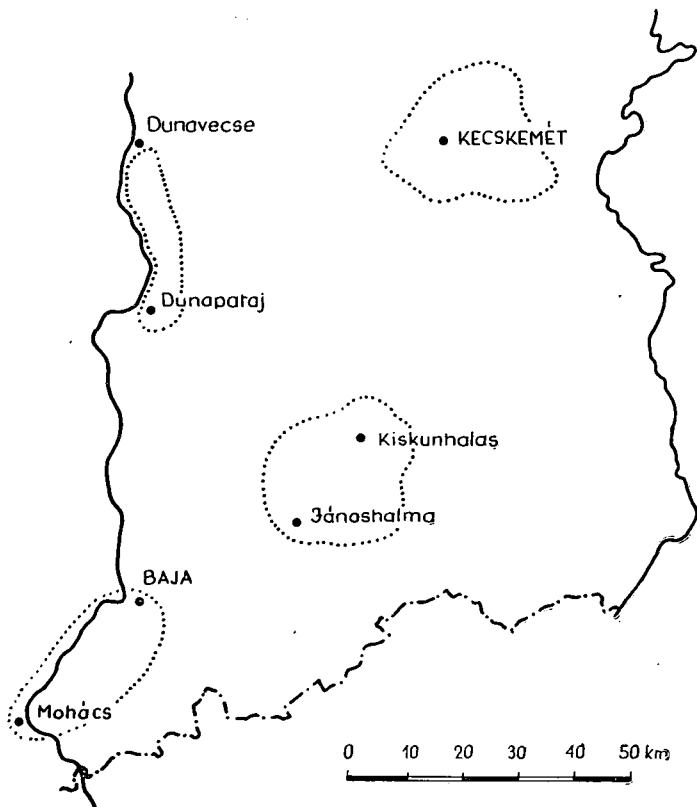
A nagyüzemi művelésre alkalmas szőlők telepítése a következő arányokban valósul meg. Az összes szőlőkből (122 000 kh) Bács-Kiskun megye területére 104 ezer kh jut, míg a többi a szegedi járásban oszlik meg [6]. Az új telepítések aránya többé-kevésbé megfelel a jelenlegi állomány kiterjedésének (Bács-Kiskun megyében 98 000 kh, a szegedi járásban 18 000 kh).

Az új szőlők emelkedésével párhuzamosan azonban a kiöregedett, az erősen hiányos és a rendkívül szétszórt kisparcellák felszámolásával kb. 64 ezer kh szőlő kerül kivágásra [7]. A szőlők összkiterjedése 1980-ban eléri a 174 ezer kh-t, ami 1963-hoz viszonyítva 58 ezer kh tiszta növekedést jelent.

A tényleges növekedés a jelenlegi állományhoz viszonyítva csak 50%-os, de a nagyüzemi telepítések végrehajtásával, a jobb művelési módok bevezetésével, a korszerű növényápolási munkák végrehajtásával a termésátlagok a jelenleginek kétszeresére emelkednek. A nagykiterjedésű egységes művelésű szőlőtelepeken lehetőség nyílik új fajtaarányok kialakítására. Előnybe kerül az eddig csak 2%-ban részesülő csemegezőlő, és az egyéb étkezési szőlőkkel együtt az új telepítésekben 35–40%-ra emelkedik. A csemegezőlő-termesztésben való lemaradásunk oka elsősorban az elmúlt évtizedekben fennálló kedvezőtlen közgazdasági viszonyokkal kapcsolatos. Népgazdaságunk azonban fokozott gondot fordít az értékesítési lehetőségek kihasználására és a történelmi hagyományokkal rendelkező helyeken nagy arányokban kívánja továbbfejleszteni. Ennek a célkitűzésnek megvalósítását segíti elő az 1959-ben kiadott rendelet is, amely meghatározza a csemegezőlő termesztési körzeteket. Eszerint a Duna melléki körzethez Dunavecse, Dunapataj közötti települések, továbbá Baja és Mohács, valamint a körülötte kijelölt községek tartoznak. A központi fekvésű Kecskemét, Kiskunhalas és a környékükön kijelölt községek ugyancsak önálló körzethez képeznek, ahol egyaránt sor kerül a korai, közepes és kései érésű szőlők telepítésére. A kimondottan csemegezőlők és kettőshasznosítású fajták arányát azonban még az értékesítési tényezők hosszabb távlatban való elemzésével kell megállapítani. Az utóbbi években ugyanis a borszőlők, szemben az étkezési szőlőkkel, kedvezőbb értékesülést értek el. Ez a tény indokolhatja az ún. kettőshasznosítású szőlők fokozottabb telepítését.

A nagyüzemi szőlőtelepítések széles körű kibontakozásával kapcsolatban merül fel a tápanyagellátás és a gépesítés biztosítása. A homokterületek mező-

gazdasági termelésében hátráltató tényezőként hat a talajerőutánpótlás megoldatlansága. Az új telepítések fokozottan igénylik a szerves trágyával való folyamatos ellátást. Mivel a Duna—Tisza között az állattenyésztés fejlesztésének feltételei gyengék, mint ismeretes az országos állatállomány sűrűség itt a

9. ábra
Csemegeaszőlőtermesztő körzetek

legkisebb, ezért a szőlők és gyümölcsösök szerves anyag utánpótlása elsősorban a zöldtrágyázással oldható meg.

Főként az új telepítéseknél számításba jöhet a tőzeg és lápföld felhasználása. Az előzetes felmérések alapján kb. 25 ezer kh olyan terület van, melyet tőzeggel és egyéb szerves anyaggal kell megjavítani. A szükséges nyersanyag legnagyobb részét a Kecel környéki, valamint az egyéb helyeken kisebb mennyiségben található tőzeg biztosítja. Hiányzik azonban még a megfelelő gépi kitermelés, és az elszállítás sem kellőképpen megoldott.

A nagyüzemi telepítésekkel kapcsolatban folyamatosan kell biztosítani a szőlőművelés gépesítését. Az újrendszerű szőlőkben már csaknem teljes egészében a sorközjáró erőgépek alkalmazhatók. Ahol a régi telepítésű szőlők kerülnek nagyüzemi művelés alá, ott az ún. hidas rendszerű erőgépek mutatkoznak legeredményesebbnek. Egy traktor a hozzá tartozó munkagépekkel 100 kh

szőlő csaknem teljes növényápolási munkáit képes elvégezni. Alkalmazásával csak a metszés, kötözés és szüretelés marad a kézi munkaként. A szőlőiskolák gépesítése hasonló feladatok megoldását kívánja, mint a fiatal szőlőké. Itt hiányként mutatkozik a szőlővessző telepítő és a vesszőkiemelő gép tökéletesebb megoldása. A kiemelőgép hiánya folytán — sok helyen az egyéb őszi munkák feltorlódása következtében — nem tudják idejében elvégezni a vesszőkiszedést. Ez által hátráltatják a telepítési munkákat, a vesszők nem kerülnek idejében a telepítő gazdaságokba, sőt néhol a szőlőiskolákban maradnak.

A gyümölcsstermesztés fejlesztése

A Duna—Tisza köze déli része talajviszonyai úgy a homokon, mint a Duna melléki kötött talajokon sokféle gyümölcsstermesztését teszik lehetővé. Már a történelmi fejlődés során a szőlőhöz hasonlóan itt alakult ki az ország egyik legnagyobb kiterjedésű gyümölcskultúrája. Az 1959. évi gyümölcsfaszámlálási adatok területünkön 12,7 milliós állományt mutattak ki. Ez ugyan az országos gyümölcsfa-állománynak csak 14,5%-át képezi, de egyes különösen értékes gyümölcsfajták vonatkozásában, főként az exportban magas értékek szerepelnek. Innen kerül ki az ország őszibarack exportjának 65%-a, a kajszi 54%-a, a meggy 48%-a. Igen kedvező eredmények mutatkoznak az alma és a bogyós gyümölcsök termesztésében is.

A gyümölcsfaállomány nagyüzemi módszerekkel való művelését, továbbfejlesztését nagymértékben hátráltatja a már említett kétszintes termelés, továbbá a szűk térközállás, valamint a sok esetben rendszertelenül végrehajtott ültetés. Ennélfogva a nagyobb mennyiségű árugyümölcs biztosítását, csakis az új nagyüzemi igényeknek megfelelő telepítések biztosíthatják. 1980-ig megvalósítandó tervek szerint kb. 91 ezer kh üzemi gyümölcsös létesítésére kerül sor. Ez lehetőséget nyújt az egységes gyümölcsstermesztő körzetek kialakulásához. Jelenleg szélesebbkörű gyümölcsstermesztés főként a jellegzetes szőlőtermesztő területeken folyik. Ezzel szemben olyan nagy kiterjedésű homokterületekkel rendelkező részeken, mint a kiskunfélegyházi járás, alig termesztnek gyümölcsöt, a szőlő kiterjedése is elenyésző. Éppen ezért homokterületeik hasznosítása nem kielégítő.

Az új üzemi gyümölcsösök legkisebb területe 150 kh legyen. Helyesebb azonban, ha a helyi adottságoknak megfelelően a termelőszövetkezeti gazdaságokban legalább 4—500 kat. hold kiterjedésű üzemet létesítenek. Ezzel a gazdaság profiljában a gyümölcsstermesztés vezető szerephez jut, és az árutermelő jelleg fokozott biztosítására nyílik alkalom. Törekedni kell az egyes gyümölcsfajták helyes üzemi arányának elérésére is. Jelenleg az egyes gyümölcsstermesztő körzetekben a csonthéjasok, illetőleg az alma javára túlsúly mutatkozik, ami jelentékenyen zavarja az üzemek belüli termelési összhangot és akadályozza a munkaerő rendszeres leköltését.

Az új telepítések létrehozásánál a már kialakult tájjelleg figyelembe vétele mellett az egyes fajtákból mutatkozó exportigények kielégítésére kell törekedni. Az utóbbi évtized keresletének megfelelően igen jó értékesülést biztosít a kajszi. Éppen ezért az új telepítésekben különösen Bács-Kiskunban fokozott szerephez jut. Ezzel szemben a szegedi járás területén az alma mellett az őszibaracké marad a vezető szerep. Az új telepítések tervezett aránya a következő:

Alma	29 300 kh	32,2%
Kajszi	28 500 kh	31,3
Őszibarack	12 000 kh	13,2
Meggy	6 500 kh	7,1
Bogyósok	4 500 kh	5,0
Körte	3 800 kh	4,2
Szilva	4 000 kh	4,5
Cseresznye	2 500 kh	2,7
	91 100 kh	100,0%

Az új gyümölcsstelepek létesítése során az eredményesebb művelési módok — alacsony törzsű fák, bokor-fák, termőkaros és sövénygyümölcsösök — bevezetésére is sor kerül. Ezzel kapcsolatban a telepítések 40⁰/o-ánál kerítés létesítése válik szükségessé. A jellegzetes gyümölcsstermesztő területeken felmerült a nyulak ellen való védekezés radikális megoldása is, mely szerint a nyulat duvaddá nyilvánítanák és csak bizonyos helyeken rezervátumszerűen tenyésztenék.

A mezőgazdasági termelés szerkezeti változása a szőlő- és gyümölcskultúrák fejlesztése során

A mezőgazdaság szocialista átszervezésével lehetőség nyílt a homoki gazdálkodás korszerűsítésére. Alapvető változásokat elsősorban a szőlő- és gyümölcsstermesztés nagymértékű kiszélesítése eredményez. A távlati tervek végrehajtásával a homokterületek 25—30⁰/o-át foglalják el a szőlők és gyümölcsösök. Fontos szerephez jut a zöldségtermesztés is, amely egy-egy speciális körzetben a szántók 5—8⁰/o-ára kiterjedhet.

Lényeges változások következnek a homoki szántóföldi művelés terén is. A kisparcellás termelés megszűnésével csökken a hagyományos tanyakörűli állattenyésztés, és ezzel új feladatok lépnek előtérbe. A korszerű szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés sok szerves trágyát igényel. Ennek biztosítására a szántóföldi növénytermesztést úgy kell megváltoztatni, hogy a mainál jóval nagyobb állatállomány takarmányszükségletét fedezze. A kialakuló új szántóföldi növénytermesztésben a takarmánynövények már a szántók kb. felét foglalják el. A nagyarányú takarmánytermesztés következtében előálló árugabona-hiányt viszont más területekről kell pótolni. A homokterületeken bekövetkező szerkezeti változások eredményeképpen olyan mezőgazdasági profil alakul ki, melyben a szőlő- és gyümölcsstermesztés mellett az állattenyésztés a vezető szerep.

A homokterületek szerkezeti változásainak létrehozásával, a termelőerők nagyarányú fejlesztésével lehetőség nyílik a modern *tájtermelés* kialakítására. Ehhez vezető út a termelőegységek fokozott szakosításának növelése. Az eredményes működést nagymértékben elősegíti az üzemek közötti kooperáció, az egységes vezetési és termesztési eljárások fokozott alkalmazása. A tájkörzetek kialakításánál figyelembe kell venni a már részben kialakult körzeteket. A tájtermelés sajátossága ma a legerősebben a kiskőrösi járásban mutatkozik, ahol az öszttermelési érték több mint 50⁰/o-át a szőlő és gyümölcs adja. Magas értékek vannak még a kecskeméti járásban (32⁰/o), a kiskunhalasi járás területén (25⁰/o). A szegedi járásban csak néhány község területén mutatkozik a tájter-

melés sajátossága, mint pl. Szatymaz környékén, ahol a szőlő- és őszibarack-termesztés az össztermelési érték 35–40%-át eléri. Egyes növények koncentrációja is kimutatható. Pl. a paradicsomé Kecskemét határában, a fűszerpaprikáé Kalocsa és Szeged környékén, míg a hagymáé Baja körzetében. Területünk egyéb részein is megindult egy sajátos koncentráció, amely a szőlő-, gyümölcs- és zöldségfélék mellett még néhány szántóföldi termékre, továbbá a baromfi-tenyésztésre, vagy a sertésenyésztésre összpontosul.

A szőlő- és gyümölcsstelepitéssel kapcsolatban várható termésnövekedés szállítási és értékesítési kihatásai

Az elmúlt évtized terméseredményeinek emelkedésével koránt sem tartott lépést a felvásárlás telephelyeinek megfelelő növelése, korszerűsítése. Az ilyen téren végzett beruházások ideiglenes jellegű építkezések nem vezettek kellő eredményre. Ezért különösen nagy nehézségek mutatkoztak a legfontosabb exportgyümölcsaink felvásárlásánál. Az egyszerre nagy mennyiségben érő gyümölcs átvételét a csekély kereskedelmi kapacitás kellő időben megoldani nem tudta. A gyors átvétel és csomagolás hiánya törődést, túlértést, több esetben romlást idézett elő.

A gyümölcs átvétel minél kisebb veszteséggel való megoldását a felvásárló helyek további decentralizálása, jobb felszerelése oldja meg. Ezek mellett igény mutatkozik a hűtőkapacitás növelésére. Bács-Kiskun megye területéről lekerülő hatalmas mennyiségű gyümölcs tárolására csak Kecskeméten és Baján van megfelelő hűtővel ellátott raktár. A hűtőházihiány különösen Kiskunhalas és Jánoshalma körzetében mutatkozik. A meglévő kapacitás további növelése indokolt a legfontosabb őszibarack-felvásárló központban, Szatymazon is. Hasonló tárolási igények mutatkoznak a szőlőtermesztéssel kapcsolatban. A szőlő, must és bor felvásárlását az állami pincegazdaságok végzik. A jelenlegi tárolóterület (kb. 450 ezer hl) azonban kedvező terméseredmények esetén az össztermés csupán negyed részének befogadására alkalmas. Ezért fokozottan indokolt a pincetér növelése, valamint a feldolgozó épületek területének kibővítése. Mivel a távlati fejlesztések során mind nagyobb mértékben lehet számolni a szőlőtermés központi átvételével (III. öt éves tervben 50–60%-ban), ezért indokolt legalább 15 szőlőfeldolgozó üzem (15 ezer vagon kapacitással) felépítése.

A központi felvásárlások folyamán a szállítandó termékek mind nagyobb mértékben növekednek. Főként a közúti szállítás emelkedik, de a távolsági és exportforgalom továbbra is döntő mértékben a vasútra hárul. A közúti közlekedés nagyarányú növekedésével főként a Duna–Tisza köze déli részén kell számolni, ahol sok esetben a vasúti vonalvezetés nem felel meg a követelményeknek és eléggé hiányos is. Szükségessé válik az úthálózat fokozott portalanítása, az utak kiszélesítése, újabb bekötőutak építése. A nagyobb szállítások a közúti szállítási eszközök kapacitásparkjának növelésével, elsősorban a nagyfelületű gépkocsik fokozottabb beállításával biztosíthatók.

A gyümölcs- és szőlőtermések emelkedése a vasúti szállításkapacitás növelését is igényli. Az elmúlt évek kedvező terméseredményei során már erősen mutatkozott a szállítótér hiánya. Különösen nagy szükség lenne speciális vagonok, hűtőkocsik fokozottabb beállítására.

Amint a fentiekből kitűnik, a szőlő- és gyümölcsstermesztés széles körű növelése a mezőgazdasági táj megváltoztatása mellett igen erősen hat a közleke-

dési, kereskedelmi, raktározási hálózat növelésére. A nagyobb területen kialakuló gyümölcs- és szőlőgazdaságok a települési viszonyok átalakításához is hozzájárulnak. A legnagyobb arányú változás a tanyás települések megszűnésével következik be. A 20 éves távlati terv megvalósításával sor kerül az eddig szőlő- és gyümölcsstermesztésre nem hasznosított területek széles körű bevonására. Ugyanezen idő alatt azonban lehetőség nyílik a korábban már szőlőművelésre hasznosított területekre való visszatérésre is, ahol már tanyák nélküli egységes szőlő- és gyümölcsstermesztő gazdaságok létesülnek.

A belterjes mezőgazdasági üzemágak tovább hatnak a települési viszonyok alakulására, azért mielőbb szükségessé válik az új települések kialakításának irányítása. Felvetődik a kérdés, milyen kiterjedésű mezőgazdasági terület kerüljön egy-egy település körzetébe. Meglátásom szerint a belterjes homoki mezőgazdasági kultúrák esetében a kisebb központok kialakítása látszik indokoltnak. Az ilyen település mezőgazdasági területe 6—8 ezer kh-nál ne legyen nagyobb. Ez a terület nagyság a kedvező távolságok folytán egy központból biztosíthatja a munkák kellő időben való elvégzését. Amennyiben a mezőgazdasági terület az említettnél jóval nagyobb, úgy indokoltnak látszik termelőszövetkezetű egységenként (2500—3000 kh) a majorsági telepek kialakítása. Az ilyen telepek elterjedése viszont később a mezőgazdaság fejlesztésének akadályozójává is válhat. A legfontosabb közüzemekkel való ellátása a kulturális fejlesztést elősegítené ugyan, de az egységes mezőgazdasági településhálózat kialakítását továbbra is visszatartaná.

IRODALOM

- [1] FEYÉR: Codex Dipl. Hung. I, 1829, 428.
- [2] MOLNÁR, I.: A magyar borászat történetének rövid vázlata. Borászati Lapok, 1879, 18.
- [3] MOHOLI, K.: A Duna—Tisza köze déli része felszíni és talajvíz-viszonyai a gyümölcsstermesztésre való felhasználhatóság szempontjából. Tanárképző Főisk. Tud. Közlemények, Szeged, 1963, 207—216.
- [4] MOLNÁR, F.: A homoki szőlőstermesztés korszerűsítése. Budapest, 1961, 1—141.
- [5] TOMPA, B.: A szőlőgyümölcs itthon és a nagyvilágban. Budapest, 1963, 1—247.
- [6] Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet: A mezőgazdasági termelés fejlesztésének alapjai Csongrád megyében. Kézirat. Szeged, 1962.
- [7] Bács-Kiskun megye Tanácsa Mezőgazdasági Osztálya előzetes adatai.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ПЛОДОВОДСТВА И РАЗВЕДЕНИЯ ВИНОГРАДА НА ЮЖНОЙ ЧАСТИ ОТДЕЛЕНИЯ ДУНАЯ И ТИСЫ

К. Мохоли

Структурные условия нашего сельского хозяйства, за исключением единной области-соответствуют потребностями производящего плана. Однако на песчаной почве отделения Дуная и Тисы для успешного выполнения задач планов требуются большие структурные изменения.

Естественные-географические экономические обстоятельства обеспечивают благоприятные условия для плодоводства и разведения винограда.

Из естественных обстоятельств благоприятно влияют высокая длительность солнечного сияния больше 2000 часов в одном году (и количество теплоты) выше 3200°C). Длительное вегетативное время (в течении 77 дней средняя температура выше 20°C), длительная теплая осень способствуют созреванию винограда и плодов. Хотя годовое количество выпавших осадков мало (560—580 мм) временная летняя засуха при благоприятных режимах грунтовой воды песчаной почвы слегка вредна. Не благоприятными климатическими обстоятельствами являются сильные зимние морозы (под -20°C). Поздние морозы действуют на плодовое дерево в расвете и могут оказывать значительный недород.

На южной части отделения Дуная и Тисы приблизительно 200 тысяч гектаров песчаных территорий 85% которых кварцевые, значит иммуны против филлоксеры. Здесь производство полевых растений еще с большими капитальными вложениями не может быть успешным.

Развитие плодоводства и разведения винограда и исторические-общественные условия оправдывают. На этой территории разведение винограда уже в XIV. в знакомое.

В XIX. в. когда на горных областях из-за филлоксеры винограды вымирали на нашей территории монументально распространилось разведение винограда. В сознании крестьянства глубоко живет настроение плодоводства. Много специалистов. Развитие плодоводства и разведения винограда осуществляется только в крупных хозяйственных рамках. Здесь находится одна третья виноградства родины и почти половина производства вина.

Однако средняя виноградства — не благоприятна. Приблизительно его 50% старше 40 летних и 25% является 20—40 летними, 85% наличности винограда способно для ручного культивирования. 9,6% плодовых деревьев есть в кооперативе, другие в домашних садах и большинство вместе с виноградом. Все это не благоприятно влияет на переход крупных хозяйственных кооперативов. С введением крупных культивированных методов выход продукции поднимается на двое больше.

В новых фруктовых садах соответственно требованиями экспорта производятся первично яблоко, абрикос, персик, вишневый и другие ягоды.

Широкие насаждения винограда и плодовых деревьев вызывают структурные изменения сельскохозяйственного производства.

Возникают такие хозяйства в которых 30—35% территорий приходится на долю разведения винограда и плодоводства. Половину пахотного занимают кормовые культуры, поэтому развивается и животноводство. Возникшие сельскохозяйственные единицы не будут замкнутые из хлебных культур, но большое животноводство обеспечивает обильное органическое удобрение для интенсивных садоводческих культур.

Развитие разведения винограда, плодоводства и производства овощей вызывает

увеличение мощности торговли. Нужно будет построить новые подъездные дороги для транспорта.

С расширением плодоводства, разведения винограда и производства овощей происходит концентрация сельскохозяйственного производства на несколько ветвей.

DIE WIRTSCHAFTS-GEOGRAPHISCHEN VORAUSSETZUNGEN FÜR DIE FÖRDERUNG DES WEIN- UND OBSTBAUES IM SÜDLICHEN TEIL DES ZWISCHENSTROMLANDES ZWISCHEN DUNA UND TISZA

Von
K. Moholi

Die strukturellen Verhältnisse unserer Landwirtschaft entsprechen — mit Ausnahme einiger Gebiete — den Forderungen des Förderungs-Planes. Auf den Sandböden zwischen Duna und Tisza aber erfordert die erfolgreiche Lösung der gesteigerte Ansprüche erhebenden Planaufgaben schon die Einführung grösserer strukturellen Änderungen.

In unserem Gebiet sichern die natur-geographischen und wirtschaftlichen Faktoren günstige Bedingungen für den Wein- und Obstbau, sowie auch für die Gemüse-Gärtnerei.

Von den natürlichen Faktoren ist in erster Linie die hohe Sonnenscheindauer (jährlich über 2000 Stunden) und die Gesamtwärme (über 3200° C) von günstigem Einfluss. Die lange Zuchtperiode (77 Tage hindurch Durchschnittstemperaturen von über 20° C) und der anhaltend warme Herbst fördern das Reifen der Weintrauben und des Obstes. Auf den hellen Böden kommt die Reflektion des Sonnenscheines stark zur Geltung, was sich besonders für niedrige Obstbäume und Rebenstöcke günstig auswirkt. Die durchschnittliche Jahrse-Niederschlagsmenge ist zwar gering (560—580 mm), doch ist die relative sommerliche Trockenheit — im Anbetracht der im allgemeinen günstigen Grundwasserverhältnisse der Sandböden — wenig schädlich. Ungünstige klimatische Faktoren sind die starken Winterfröste (Temperaturen unter —20° C), die sich infolge der Ausstrahlungen oberhalb der Schneedecke vorwiegend auf die Obstanlagen mit niedrigen Bäumen auswirken. Die Spätfröste greifen die in der Blüte stehenden Obstbestände an und können grosse Ertragsminderung verursachen.

Im südlichen Gebiet des Duna—Tisza—Zwischen-stromlandes befinden sich etwa 200 000 Morgen Sandboden mit einem Quarzgehalt von 85%, die also immun gegen *Phloxera* sind. Hier wäre somit die erfolgreiche Züchtung von Ackerpflanzen selbst mit umfangreichen Investitionen nicht zu verwirklichen.

Die Hebung des Wein- und Obstbaues ist auch durch geschichtliche und gesellschaftliche Faktoren indiziert. Der Weinbau auf unserem Gebiete war schon im XI. Jahrhundert bekannt und im XIV. Jahrhundert wurde die Gegend durch ihre guten Weine berühmt. Nach Beendigung der Türkenherrschaft nahm die Anpflanzung von Wein eine wichtige Rolle in der Bindung des Treibandes ein. Zu Ende des XIX. Jahrhunderts, als die Weinbestände in den Gebirgsgegenden durch *Phloxera* zum grossen Teil vernichtet wurden, erfuhr sie eine besonders ausgedehnte Ausbreitung auf diesen Sandböden. Die Lust zur Wein- und Obstzucht ist tief im Bewusstsein der Bauernschaft verwurzelt, die über lange Erfahrungen verfügt; zahlreiche Fachleute sichern die Erfüllung der im Laufe der Entwicklung aufgestellten Bedingungen.

Die Hebung und Entwicklung der Wein- und Obstsiedlungen ist nur in grossbetrieblichem Massstabe zu verwirklichen. Um die Anbau-, Mechanisierungs- und die modernen Bearbeitungsverfahren der grossbetrieblichen Planung zur Anwendung bringen zu können, musste eine Aufnahme des gegenwärtigen Bestandes durchgeführt werden. Hier befindet sich ein Drittel des Weinbestandes Ungarns, fast die Hälfte unserer Weinproduktion entstammt diesem Gebiet. doch ist der Bestand ein ungünstiger. Etwa 50% der Weingärten sind über 40 Jahre alt und 25% bewegen sich zwischen 20 und 40 Jahren. Beim Übergang zur grossbetrieblichen Bestellung des Bodens wirkt es sich nachteilig aus, dass 85% des Gesamtbestandes in engen Reihen gepflanzt ist und der Bearbeitung mit Maschinen nicht zugänglich ist. Die Obstbaumbestände bilden nur zu 9,6% geschlossene betriebliche Einheiten, die übrigen sind in Hausgärten, verstreut oder zum grössten Teil zusammen mit Weinstöcken angepflanzt.

Zu Beginn des Wein- und Obstanbaues werden hauptsächlich die minderwertigen Ackerfelder, wenig Futterpflanzen sichernde Weiden und in geringerem Masse solche Gebiete Verwendung finden, wo bisher landwirtschaftliche Kultivierung nicht stattgefunden hat. In späteren Phasen sollen dann — neben der Einbeziehung der neuen Gebiete — allmählich — bei Auswechslung der alten Weinstöcke — auch die traditionellen Weingärten in den Vor-

dergrund treten. Es sollen landwirtschaftliche Betriebseinheiten entwickelt werden, in deren Profil dem Wein- und Obstbau eine entscheidende Rolle eingeräumt wird.

In den neuen Weinsiedlungen werden die Delikatess-Sorten von den bisherigen 6% auf 40% erhöht und spezielle Bezirke zur Delikatess-Trauben Züchtung eingerichtet. Den Exportansprüchen gemäss werden von den Weintrauben die für Rotwein geeigneten den Vorzug erreichen. Bis zum Jahre 1980 sollen insgesamt 122 000 Katastraljoch Weingärten angelegt werden, während der gleichen Zeit kommen 64 000 Joch zur Rodung, wodurch eine reine Zunahme von 58 000 (50%) Katastraljoch erzielt wird. Durch die Einführung der grossbetrieblichen Kultivierungsmethoden werden die Produktionserträge auf etwa das Zweifache im Durchschnitt steigen.

In den neuen Obstgärten werden — entsprechend den Exportforderungen — Äpfel, Marillen, Pfirsiche, Weichselkirschen und Beerenfrüchte in den Vordergrund treten.

Die ausgedehnten Wein- und Obstsiedlungen ziehen strukturelle Veränderungen in der landwirtschaftlichen Produktion nach sich. Es werden Wirtschaften entstehen, in denen das Flächenverhältnis der Wein-, Obst- und Gemüseerzeugung 20—35% ausmachen wird. Die Hälfte der Ackerfelder werden Futterpflanzen einnehmen, wodurch neben den erwähnten Kulturen die Viehzucht die leitende Rolle erhalten wird. Die herausgebildeten landwirtschaftlichen Einheiten werden hinsichtlich der Getreide nicht Selbstversorger sein, werden aber mit der umfangreichen Viehzucht ausser den erhöhten heimischen Ansprüchen auch dem Export dienen und reichlich organischen Dünger für die gärtnerischen Inzucht-Kulturen sichern.

Die grossangelegte Hebung der Wein-, Obst- und Gemüseproduktion erfordert eine Erhöhung der Ankaufs- und Speicherkapazität des Handels. Zur Abwicklung des entsprechenden Transportes wird ausser qualitativer Verbesserung des Strassennetzes auch Anlegung neuer Verbindungswege nötig, desgleichen ist eine gesteigerte Erweiterung unseres Waggonparks erforderlich.

Mit der ausgedehnten Erweiterung der Wein-, Obst- und Gemüseerzeugung würden die schon in Entwicklung begriffenen Landwirtschaftsbezirke eine Verstärkung erfahren und die Produktionskonzentration sich auf einige Zweige zentralisieren.